

Krogulec, Teresa

Stanisław Marzyński (1904-1992) - budowniczy kościołów

Almanach Muzealny 6, 221-230

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW MARZYŃSKI (1904-1992) - BUDOWNICZY KOŚCIOŁÓW

W 2008 r. Dział Planów i Rysunków Architektonicznych Muzeum wzbogacił się o liczący kilka tysięcy obiektów zbiór rysunków architektonicznych autorstwa Stanisława Marzyńskiego. Ofiarodawcami są jego potomkowie: państwo Monika Buchner i Piotr Marzyński. Dzięki nim zbiory muzealne powiększyły się o kolejną kolekcję autorską architekta warszawskiego¹. W skład darowizny wchodzi szkice i rysunki kilkudziesięciu obiektów, w przeważającej części o charakterze sakralnym. Są wśród nich: kościoły, klasztory, punkty katechetyczne, dzwonnice, plebanie i związane z nimi budynki gospodarcze z terenu Warszawy i różnych miejscowości na terenie kraju.

Stanisław Marzyński był przez kilkadziesiąt lat najbliższym współpracownikiem i doradcą prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego w dziedzinie odbudowy i budowy kościołów i projektantem wielu z nich. Warto przypomnieć sylwetkę tego niezwykłego człowieka, architekta - projektanta, konserwatora, nauczyciela akademickiego, działacza społecznego, autora wielu publikacji i podręczników. Jego życiorys stanowi część naszej narodowej historii zeszłego stulecia. Był jednym z przedstawicieli fenomenu, jakim była w okresie międzywojennym Warszawska Szkoła Architektury. Należał do pierwszego pokolenia architektów, którzy zdobywali wykształcenie w okresie szczególnym w dziejach kraju i narodu - po odzyskaniu niepodległości po przeszło wiekowej niewoli.

Urodził się w 1904 r. w rodzinie łódzkiego lekarza Józefa Marzyńskiego i matki Stefanii, w środowisku ludzi wrażliwych na niedolę biedoty miejskiej. W 1920 r. ukończył Wyższą Szkołę Realną Męską z Oddziałem Handlowym Zgromadzenia Kupców w Łodzi. W tymże roku jako szesnastolatek wstąpił do 9. pułku piechoty Legionów, by wziąć udział w wojnie polsko-bolszewickiej.

¹ W zbiorach Muzeum znajdują się zbiory prac: K. Marczewskiego, T. Nowakowskiego, Z. Stepińskiego, M. Zachwatowicz, B. Zborowskiego, S. Żaryna.

1. Profesor Stanisław Marzyński

W 1923 r. podjął studia na utworzonym właśnie Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Zetknął się tam z wybitnymi profesorami i aktywnymi architektami, którzy wywarli olbrzymi wpływ na jego dalsze życie zawodowe. Tacy ludzie jak: Stanisław Noakowski, Oskar Sosnowski, Zygmunt Kamiński, Czesław Przybylski, Lech Niemojewski cieszyli się wielkim autorytetem wśród studentów. Traktowali architekturę jako życiową pasję i jednocześnie służbę społeczną. Profesorowie ci reprezentowali różne kierunki i szkoły architektoniczne, ponieważ kształcili się na różnych uczelniach europejskich. Żywa w tym środowisku otwartość na nowe nurty z Zachodu ścierała się z poszukiwaniem własnego, ale zakorzenionego w tradycji stylu narodowego.

Wszystko to stwarzało niezwykle inspirującą atmosferę, którą nasiąkali młodzi adepci architektury. Jednym z nich był Stanisław Marzyński. Zawsze aktywny i pracowity naukę łączył z pracą przy restauracji Zamku Królewskiego pod kierunkiem Kazimierza Skórewicza. Terminował w pracowniach takich sław jak: Bohdan Pniewski, Zdzisław Mączyński, Czesław Przybylski. Z ostatnim pracował przy projekcie Dworca Centralnego, natomiast w pracowni Pniewskiego przygotowywał rysunki do pierwszego konkursu na świątynię Opatrzności Bożej. Brał także udział w konkursach architektonicz-

nych (m. in. na projekt kiosków i gablot do handlu ulicznego w Warszawie i urządzenie do czyszczenia obuwia)².

Brał czynny udział w organizowaniu wyjazdów zagranicznych studentów, w czasie których zapoznawano się z dziedzictwem architektonicznym Europy i rejonu Morza Śródziemnego.

W 1930 r., po siedmiu latach nauki, ukończył studia, a jeszcze w 1929 r. został młodszym asystentem na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej u architekta Bohdana Pniewskiego prowadzącego zajęcia z rysunku perspektywicznego. Od 1935 r. był starszym asystentem w Katedrze Budownictwa Ogólnego u prof. Wacława Żenczykowskiego na Wydziale Inżynierii Politechniki Warszawskiej. Gruntownie wykształcony i niezwykle pracowity zajął się projektowaniem bardzo różnorodnych dzieł. Wśród nich były: obiekty sakralne, hale fabryczne i targowe, szkoły, sklepy, kawiarnie, schroniska górskie i pomniki. Wiele uwagi poświęcił wnętrzem mieszkalnym i usługowym, projektując do nich meble i inne elementy wyposażenia. Zajmował się także projektowaniem urbanistycznym, m.in. wraz z architektem Zbigniewem Pugetem i architektem Stanisławem Różańskim opracował projekt konkursowy pl. Piłsudskiego.

Za projekt pomnika Zjednoczenia Ziemi Polskich w Gdyni S. Marzyński zdobył w konkursie I miejsce i wysoką nagrodę (12 tys. zł). Jednak ani ten pomnik ani pomnik 6 sierpnia, który miał stanąć na pl. Zawiszy w Warszawie „dla uczczenia żołnierza polskiego i wyruszenia do walki o Niepodległość”, nie doczekały się realizacji³.

Doświadczenie zdobyte w pracy na Zamku Królewskim przydało się przy odbudowie i przywróceniu gotyckiego charakteru wnętrza kościoła w Tarchominie.

Wiele jego prac było reprodukowanych i opisywanych na łamach „Architektury i Budownictwa”, m.in. jego największe dzieło z pierwszego okresu działalności – kościół pw. św. Klemensa Dworzaka przy ul. Karolkowej należący do oo. Redemptorystów. Zaprojektowany w duchu konstruktywizmu wyróżniał się nowoczesną formą, rzadko spotykaną w architekturze sakralnej.

Stanisław Marzyński dał się poznać jako zwolennik nowoczesnych konstrukcji, projektując łupinowe przekrycie dachowe hali targowej na Marymoncie. Opublikował kilka tekstów o tematyce architektonicznej na łamach „Architektury i Budownictwa” oraz „Wnętrza”. Dla pierwszego z tych czasopism przygotowywał regularnie ilustrowane przeglądy publikacji z dziedziny architektury.

Wybuch II wojny światowej spowodował ogromne zniszczenia wielu obiektów architektury w Warszawie. Można sobie wyobrazić traumę, jaką przeżywali ich twórcy, widząc zrujnowane dzieła własne i kolegów.

Stanisław Marzyński, działając zgodnie z wolą prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego, podjął się profesjonalnej oceny stanu zniszczeń substancji miejskiej spowodowanych działaniami wojennymi.

² *Fragmety stuletniej historii 1899-1999*, Warszawa 2001, s. 281

³ „Gazeta Polska” z 2 maja 1935r.

2. Projekt odbudowy kościoła p. w. Matki Bożej Łaskawej – elewacja frontowa, 1947r.

W czasie okupacji, dzięki wcześniejszym dobrym kontaktom z duchowieństwem, bywał zatrudniany przy remontach kościołów i klasztorów, które bardzo ucierpiały wskutek bombardowań. Odbudowywał obiekty ss. Szarytek na Powiślu i oo. Pallotyńów na Pradze, uczestniczył w zabezpieczaniu prowizorycznymi dachami wielu zniszczonych świątyń. Wobec likwidacji przez okupanta wyższych uczelni włączył się wraz z kolegami z Politechniki w tajne nauczanie. Od początku wojny przystąpił do podziemnej organizacji zbrojnej ZWZ-AK. Podczas powstania warszawskiego walczył jako żołnierz VI Obwodu AK na Pradze. Przebywając na terenie starej rzeźni przy ul. Jagiellońskiej, widział jak na drugim brzegu Wisły ginęły zabytki Warszawy.

Po zakończeniu wojny, odpowiadając na apel nowych władz skierowany do architektów, zgłosił się do pracy przy odbudowie miasta. Zajmował się przede wszystkim inwentaryzacją zniszczeń stołecznych kościołów, do czego miał szczególne kompetencje. Jednak w 1946 r. został wraz z żoną aresztowany i uwięziony za działalność opozycyjną i przynależność do AK podczas wojny. Po uwolnieniu powrócił do pracy przy odbudowie świątyń, współdziałając z hierarchią kościelną. Wykazał wielką odwagę, wiążąc się poprzez działalność zawodową z ludźmi Kościoła. W 1947 r. kardynał August Hlond powołał do życia Radę Prymasowską Odbudowy Kościołów Warszawy, której celem było zapewnienie środków materialnych i koordynacja pracy. Marzyński stał się organizatorem pracowni architektonicznej i zaufanym doradcą do spraw architektury. Wiele lat ściśle współpracował z prymasem

Stefanem Wyszyńskim w okresie jego rządów w polskim Kościele⁴. Za tę współpracę zapłacił Marzyński wysoką cenę, doznając wielu szykan takich jak: nie wydawanie paszportu, utrudnianie awansu zawodowego, pomijanie przy nagrodach i odznaczeniach. Jednak źródłem satysfakcji były dla niego odbudowywane kościoły Warszawy m.in.: św. Aleksandra, św. Floriana, Matki Boskiej Łaskawej (Jezuitów), św. Piotra i Pawła, św. Kazimierza na Tamce. Odbudował pałac arcybiskupów warszawskich przy ul. Miodowej, liczne klasztory i plebanie. Kierował pracą przy odbudowie katedry św. Jana, dla której projekt opracował Jan Zachwatowicz.

Przy rekonstrukcjach zabytków przestrzegano pewnych zasad, starano się przywracać wcześniejszy wygląd kościoła, jednak przy zastosowaniu nowoczesnych konstrukcji (stal, żelbeton). Projekty były zatwierdzane najpierw przez architektów z Biura Odbudowy Stolicy (później przez Urząd Konserwatorski), a następnie przez władze miejskie. Tylko przy odbudowie kościołów zabytkowych uznawanych za dobro narodowe władze współpracowały z kościołem a nawet współfinansowały inwestycje. W innych wypadkach często odmawiano pozwolenia na budowę, uzasadniając to względami urbanistycznymi związanymi z planami rozbudowy miasta. Tak było w wypadku kościoła Kanoniczek przy pl. Teatralnym, Dzieciątka Jezus przy ul. Moniuszki, św. Jerzego na Nowym Mieście, kaplicy w Królikarni i kaplicy na Powązkach. Do innych szykan należała odmowa udzielenia kredytu czy dostaw deficytowych materiałów budowlanych. Władze konsekwentnie nie wyrażały zgody na odbudowę wysokich wież kościelnych (kościół św. Floriana, Najświętszego Zbawiciela) nie chcąc dopuścić, by dominowały one w architektonicznym pejzażu Warszawy. Z tego powodu targi o kształt odbudowy, w których uczestniczył Marzyński, trwały wiele lat.

W 1956 r., kiedy większość zniszczonych kościołów została odbudowana, dotychczasowa Rada Prymasowska została przekształcona w Prymasowską Radę Budowy Kościołów Warszawy i Archidiecezji Warszawskiej. Istniała pilna potrzeba erygowania nowych parafii i budowy nowych świątyń, które zaspokajałyby potrzeby religijne rosnącej liczby ludności. Mimo sprzeciwu władz i piętrzących się trudności zaopatrzeniowych Stanisław Marzyński projektował kolejne kościoły na terenie dawnej archidiecezji warszawskiej (obecnie warszawskiej i warszawsko-praskiej) oraz łowickiej, w wielu miejscowościach archidiecezji płockiej i poza nią⁵. Jego projekty cechowała troska o pełną umiaru formę odpowiednią do funkcji i harmonijne włączenie w środowisko przyrodnicze.

Zasługi Marzyńskiego zostały docenione przez papieża Pawła VI, który przyznał mu najwyższe odznaczenie papieskie Order Świętego Grzegorza Wielkiego.

Oprócz obiektów sakralnych Marzyński projektował inne budowle, w tym przeznaczone dla Politechniki. Uczestniczył jako projektant bądź kon-

⁴ Bliskich kontaktów nie przerwało nawet uwięzienie księdza prymasa w Komańczy, skąd nadchodziły listy dotyczące odbudowy Katedry i starań o odbudowę innych świątyń.

⁵ Między innymi w Klukowie, Szwelicach, Zbroszy, Wołominie, Gąbinie, Szelkowie.

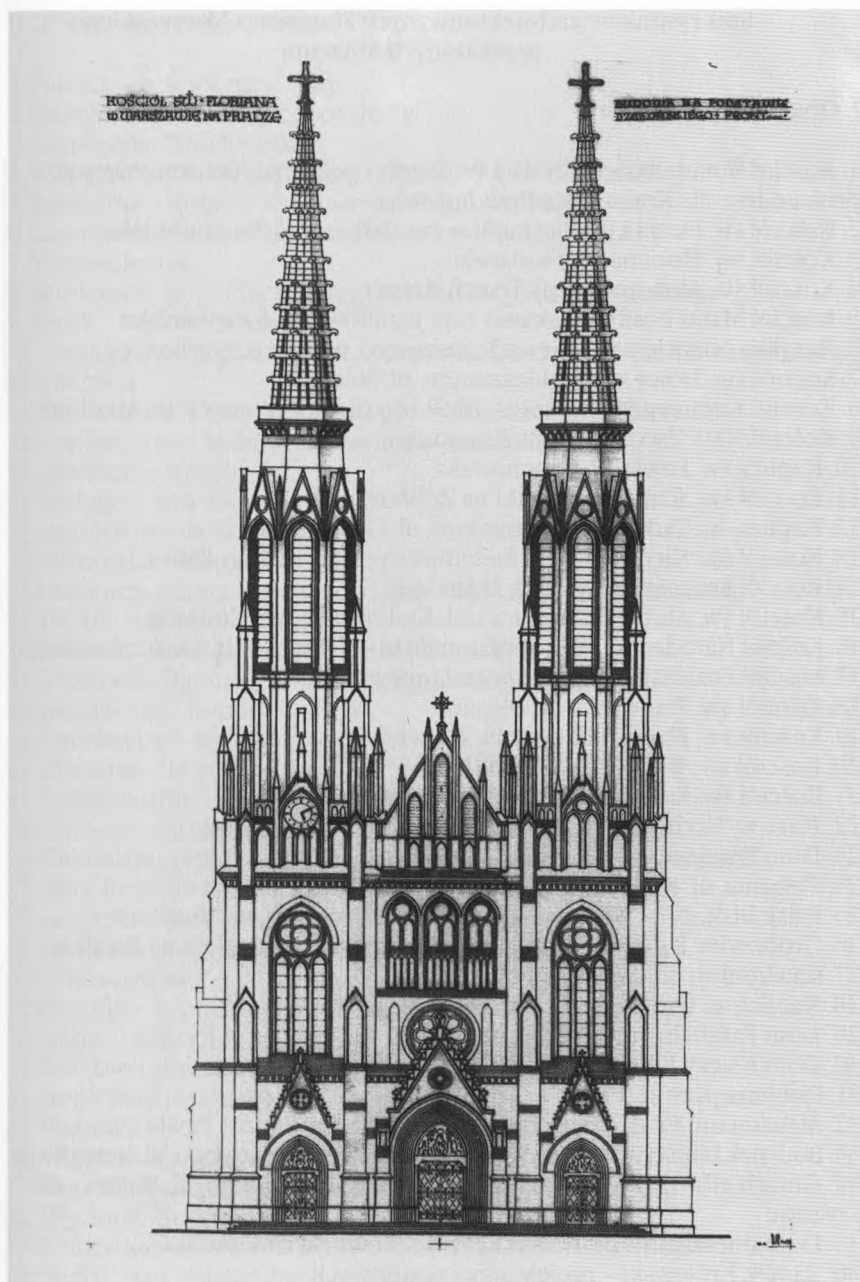

3. Projekt odbudowy kościoła p. w. św. Aleksandra – elewacja frontowa, 1945r.

sultant w budowie i przebudowie mostów: Łazienkowskiego, Starzyńskiego, Poniatowskiego.

Po wojnie kontynuował pracę akademicką na Wydziale Inżynierii Lądowej aż do przejścia na emeryturę w 1974 r. Był autorem wielu publikacji związanych z odbudową i budową kościołów, podręczników akademickich i różnych publikacji okolicznościowych: *Kościół warszawskie w ruinie i odbudowie 1939 - 1945* (1946), *Kościół odbudowane i nowo wybudowane w okresie dwudziesto - lecia P.R.L* (1966), *Budowa i konserwacja kościołów* (1981), *Estetyka mostów* (1955), *Architektura* (1959), *Urbanistyka* (1966), *Podstawy projektowania architektury* (1969), *Materiały do projektowania architektonicznego* (1969), *Projektowanie architektoniczne* (1971).

Od lat trzydziestych XX w. działał w ruchu stowarzyszeniowym architektów SARP i TUP, za co otrzymał Złotą Odznakę SARP. Po przejściu na emeryturę odznaczono go także Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, był poza tym laureatem kilku odznaczeń resortowych. Często był nazywany „budowniczym kościołów”, ponieważ poświęcił im lwią część swojego długiego, liczącego przeszło 50 lat, życia zawodowego.

4. Projekt odbudowy kościoła p. w. św. Floriana i Michała - elewacja frontowa, 1946r.

Spis rysunków architektonicznych Stanisława Marzyńskiego przekazanych Muzeum

I. Obiekty warszawskie

1. Kościół Wniebowzięcia NMP i św. Józefa (pokarmelicki, seminaryjny, prokatedra), ul. Krakowskie Przedmieście
2. Kościół św. Piotra i Pawła i kaplica św. Barbary, ul. Nowogrodzka
3. Kościół św. Floriana, ul. Floriańska
4. Kościół św. Aleksandra, pl. Trzech Krzyży
5. Kościół Matki Boskiej Łaskawej (oo. Jezuitów), ul. Świętojańska
6. Bazylika Najświętszego Serca Jezusowego, ul. Kawęczyńska
7. Kościół św. Trójcy wraz z klasztorem, ul. Solec
8. Kościół Kapucynów – Kaplica NMP Nieustającej Pomocy, ul. Miodowa
9. Kościół NMP Zwycięskiej na Kamionku
10. Kaplica św. Pawła, ul. Grochowska
11. Kościół św. Stanisława Kostki na Żoliborzu
12. Kaplica św. Tadeusza, Czerniaków, ul. Gołaszewska
13. Kościół św. Klemensa (oo. Redemptorystów), ul. Karolkowa
14. Kościół Dzieciątka Jezus, ul. Moniuszki
15. Kościół św. Anny (dzwonnica), ul. Krakowskie Przedmieście
16. Kościół Narodzenia NMP (pokarmelicki), ul. Leszno (d. Świerczewskiego)
17. Kościół Dzieciątka Jezus przy ul. Lindleya
18. Kościół św. Franciszka na Okęciu
19. Kościół św. Zbawiciela przy Pl. Zbawiciela
20. Kościół św. Wojciecha, ul. Wolska
21. Kościół św. Kazimierza (ss. Szarytek), ul. Tamka
22. Pałac w Tarchominie
23. Dom Dziekana, ul. Dziekania
24. Plebania, ul. Kanonie
25. Pałac Biskupów Warszawskich i altana ogrodowa, ul. Miodowa
26. Grobowiec Księża Archidiecezji Warszawskiej, cmentarz na Bródnie
27. Katakumby, cmentarz na Powązkach
28. Kaplica ss. Loretanek, ul. Sierakowskiego
29. Dom Parafialny przy ul. Brackiej
30. Dom Księży Emerytów, ul. Ratuszowa
31. Plebania przy kościele św. Augustyna, ul. Nowolipki
32. Mauzoleum Przeździeckich przy kościele św. Piotra i Pawła
33. Budynek biurowy dla Polskiego Komitetu Normalizacyjnego, ul. Nowy Świat
34. Gmach główny Polskiego Komitetu Normalizacyjnego, ul. Wilcza / Koszykowa
35. Dom mieszkalny, pl. Trzech Krzyży / Nowy Świat
36. Zamek Królewski – projekt tarcz zegarowych
37. Plan Warszawy – rozmieszczenie kościołów
38. Ogrodzenie klasztoru ss. Wizytek, ul. Krakowskie Przedmieście
39. Detale wewnątrz kościelnych – konfesjonały

II Obiekty pozawarszawskie

1. Tłuszcz – kościół parafialny
2. Stara Miłosna – kościół drewniany
3. Czerwonka Grochowska
4. Wołomin – kościół parafialny i obiekty z nim związane
5. Komorów – dom ss. Misjonarek Świętej Rodziny
6. Częstochowa – Bazylika Katedralna pw. Świętej Rodziny
7. Niepokalanów
8. Smoszewo, gm. Chociszewo, pow. Płońsk – kościół, plebania
9. Sońsk - budowa wieży
10. Siemiatkowo, parafia Grodzanowo woj. Ciechanów - punkt katechetyczny z kaplicą
11. Stanisławów – rekonstrukcja i generalny remont kościoła
12. Szelków, pow. Maków Mazowiecki - kościół i detale
13. Szwelice – kościół
14. Sudragi – kościół
15. Stąporków – kościół
16. Hajnówka – kościół
17. Imielnica, poczta Borowiaczki, pow. Płońsk – remont kościoła
18. Drobin – kościół parafialny
19. Ziomek – kościół, kaplica i punkt katechetyczny
20. Dłutówka, Baranowo – kaplica i punkt katechetyczny
21. Jasna Góra – remont
22. Jarosławice – kościół
23. Chorzele – kościół
24. Częstochowa – kościół Św. Rodziny
25. Chilijce – modernizacja domu ss. Szarytek
26. Chodaków, pow. Sochaczew – przebudowa spichrza na kościół
27. Góry Krzyżewskie – parafia Piamiawy diecezji płockiej
28. Gołymin – kościół, adaptacja prezbiterium
29. Grodzisk (koło Marek) – kościół drewniany, sygnaturka
30. Gniewoszewo – przebudowa kościoła,
31. Gołąbki – kapitalny remont kościoła
32. Gąbin – kościół
33. Borkowo, pow. Sierpc – dzwonnica przy kościele
34. Borki Radzińskie – kościół parafialny
35. Bulkowo
36. Włocławek – dom mieszkalny siostr zakonnych
37. Wola Wereszczyńska – kościół
38. Wyszonki Kościelne – kościół
39. Wilczyska – kościół
40. Podoś, woj. ostrołęckie, gm. Płomian – kaplica
41. Przasnysz – kościół
42. Otwock – kościół
43. Ołtarzew

44. Ożarów - kościół oo. Pallotynów
45. Osuchowa - kościół i plebania
46. Płock - seminarium i plebania kurii
47. Nowe Miasto nad Pilicą - (oo. Kapucyni)
48. Lipa - kościół
49. Zerzno - dzwonnica
50. Żbików - kaplica w kościele parafialnym
51. Zbrosza - kościół
52. Kroczewo, woj. Ciechanowskie - kościół
53. Koprzywnica - dzwonnica przy opactwie
54. Kiciny - kościół
55. Karniewo - kościół
56. Maków Mazowiecki - plebania
57. Miedzna - kościół, dzwonnica
58. Kozienice - kościół, hełm na wieży
59. Korczówka - kościół
60. Mława - kościół
61. Kulkowo - kościół
62. Mnin
63. Mińsk Mazowiecki